

Литературнай страница.

“Куорсун” айар литературнай түмсүү..

Чаппандабыт нэһилиэгэр айар-суруйар дьобурдаах дьоннорбут абыайа суохтар. Ол курдук биһиги нэһилиэктэн элбэх тойуксуттар оһуокайдыыттар, ырыһыттар үүнэн тахсыбыт сирдэрэ буолар, “Ньурба уоттара” айар, литературнай түмсүүнү тэрийсибит Клара Васильева, онтон үүнэн тахсыбыт Валерий Иннокентьев, С.Н.Самсонова-Сиибиктэ, В.С.Семенов, М.С.Семенов, А.Н.Пшенников, А.Д.Васильев-Күндүл, С.М.Игнатьева, Раида Егорова, кыраайы үөрэтээччилэр Н.Т.Степанов, В.И. Елизаров, В.С.Лосотов,Т.Д.Сидорова, З.С.Бухолова, Р.П.Протопопова , Д.К.Потапов

ааттарынан киэн туттабыт. “Куорсун” айар литературнай түмсүү нэһилиэкпитигэр, аныгы үйэ хаамыытынан. батсаап ситим нөнүө, бэйэ-бэйэбитин кытта, билсирэн, саҥа сибиэһэй хоһооннорун нэһилиэкпит олохтоохторугар, күннэтэ билиһиннэрэ, сырдата турабыт , ону сэргэ нэһилиэк иһинэн тахсар “Чаппанда уоттара” хаһыакка эмиэ таһаарабыт. Быйылгы сылга ыам ыйыгар “Ньурба уоттара” айар түмсүү чилиэннэрин кытта көрсүһүү, Н.Т.Степанов аатынан түмэлгэ буолан ааспыт. Биһиги нэһилиэктэн 25 ааптар хоһоонноро “Ньурба уоттара” 50 сыллаах үбүлүөйүнэй кинигэтигэр киирбиттэринэн киэн туттабыт.

СӨ тыатын хаһаайыстыбатын туйгуна, үлэ бэтэрээнэ, «Чаппанда нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо» Георгий Николаевич Егоров Чаппандаҕа төрөөбүтэ. Идэтинэн ветеринар. Хоһооннорун күннээҕи олох-дьаһах, үлэ, таптал, айылҕа, булт тиэмэлэригэр суруйар. «Саныыр санаам күүһүнэн» бастакы хоһооннорун хомуурунньуга 2021 сыллаахха тахсыбыта .

Билбэккит сүрэххэ сөнмүтү
Дууһаны ыарытар ыарыыны
Мэйиигэ хатанан хаалбыты
Тапталы,олобу дьоннору.

Куолулаан,ырыта барыман
Үлүбээй үөхсүмэн сангаран
Дууһаны арыян көрбөккө
Олобу ис дыннин билбэккэ.

Тапталтан дьоллонон үгүспүт
Оҕону-урууну тэнитэн
Сүүрэбит тууннэри-күннэри
Түбүгү садьыгы көрсөбүт .

Сыаналаан өйдөөммүт көрбөппүт.
Олорор олохпут кылгаһын.
Сааһыран бараммыт баардылаан
Харааста өрүтэ тыынабыт.

Күн сирэ эриэккэс үчүгэй!
Ыймахты түһүөххэ сүөгэйин.
Кыраттан кыһыран ылбакка

Быдан ааспыт кэмнэргэ
Эһэм кэпсиир буолара
Сүөһү эриэнэ таһыгар

Кини эриэнэ иһигэр.
Оҕо сылдьан ол ону
Оройдоппот буоллабым.

Кырдьан эһэм түөһэйэн
Хойгур мээһэ кэпсээни
Санаатабын аайыытын

Ыһан биэрэр да-диирим.
Сыллар устан аһаннар
Сааһыраммын билигин

Эһэм эппит тылларын
Ыраннатан көрөбүн.
Оҕонньорбут сыыспатах

Олох араас эндириң,
Албын-түөһэй кинини
Орубуна ойуулаан

Саҥа өйдөөн билэммин
Сөбүү бөбө сөбөммүн
Ытыктыырым күүһүрдэ.

Кырдыа барбыт дьоннору
Эдэр ыччат сэнээмэ.

Ытык тылын убаастаан
Алгыстарын ылынан
Олох күүстээх сүүрүгэр

Оҕочоҕун уруулаан
Оҕо-уруу тэнитэн
Дьолу кытта сырсыһан

Дьохун ааты ааттатың

Егорова Нина Алексеевна муус устар 24 күнүгэр 1948 сыллаахха Антоновкаба төрөөбүтэ. 1994 сылтан Чаппанда нэһилиэгэр “Сааскылаана” оҕо саадыгар музыкальнай салайааччынан үлэлээбитэ.Өр сыллаах үлэтин түмүгэр Нина Алексеевна “Үлэ ветерана” бочуоттаах ааты ылбыта, Үөрэх министрствотын Бочуотуннай грамотатынан наҕараадалааммыта. Нина Алексеевна Егорова детсад оҕолоругар «Кэрэ эйгэтигэр» сценарийдара, уонна ырыалара "Чуораанчык" сурунаалга

уонна "Чуораанчык" ютуб ханаалыгар тахсыбыттара

Паша Никифоровна Федорова 1969 сылтан саҕалаан детсадка иитээччинэн үлэлээбитэ, “Үлэ бэтээрэнэ”, “Оҕо иитиитигэр кылаатын иһин” бэлиэ хаһаайката. кыра саастаах оҕолорго "Сахалыы азбука» хоһооннорун хомуурунньуга тахсыбыта.

Эбээлэр бары тумсэммит
«Алгыма» диэн ааттанан
Сэргэхтик туттан-хаптан
Олохпутун киэргэтэбит.

Мааны танас кэтэммит
Сайбалдьыйа хаамабыт,
Ыллаан-туойан ылабыт
Үнкүүлээн да тэйэбит.

Түмсэ эрэ тустэрбит
Сонуммутун кэпсэтэбит
Сатыырбытын үллэстэбит
Айа-тута үөрэнэбит.

Эргийбэт эдэри сайыспакка
Ахтан-санаан ааһабыт
Кэлбит кэрдиис кэммитин
Дьонуннаахтык көрсөбүт

Дьүөгэлэриэм, бу манньк
Үөрэ-көтө сылдыабын
Чэгиэн-чэбдик сылдыаммыт
Олохпутун уһатыабын.

12.02.21

Таптал сааһы билиммэт
Таптыыр сүрэх кырдыбат
Таптал онно бэриммэт
Таптал бастаан ийэбэ
Төрөппүт күндү киһиэхэ
Таптаан, таптаан ийэни
Танара кэриэтэ киһини
Оҕотугар тапталы
Бастаан ийэ биэрэрин

Үүнэ тур өрүү, ньургуһун

Ньюолах түүлээх ньургуһуннар
Харалдьыкка быкпыттар
Кырларыан , нарыннарыан
Ол да буоллар күүстээхтэриэн

Күммүт уота тыгаатын
Тонмут сири тобулан
Уулар хаарынан угуттанан
Күннэ тардыһан үүммүттэр.

Ньурба ньургуһуна дуо, дэппит
Күөх ньургуһун барахсан
Ырыаҕа ылланан, хоһоонно хоһул-
лан
Кэрэбин даҕаны , дьин чаччы.

Бөлөх, бөлөх үүнэннэр
Атах тэпсэ ооньуулар,
Мэник тыалтан куотаннар
Ойуоккалаан ылаллар.

Оҕо сылдьан тапталы
Истин ыраас тапталы
Ийэбиттэн истэммин
Инэриммит эбиппин
Ийэм таптала сүрэхпэр
Инэн хаалбыт сүппэтти
Ийэм ийэм барахсан
Илиилэрин сылааһын
Истин таптыыр тылларгын

Тымныы дойдуга үөскээбит
Сахан норуотун санатан,
Ирбэт тонно үөскээбит
Ньургуһун, эн буолабын.

Саас аайы кырдалга
Тэлибирии хамсаангын
Саха харабын манньытан
Үүнэ тур өрүү, ньургуһун.

П.Федорова
04.05.2023

Байбал Сэмиэнэп
сана тахсан эрэр
суруйар дьобур-
даах, хоһооннору
суруйарын таһынан
дьиннээх олохтон суруйбут
кылгас кэпсээннэрэ “Абааһы
кыһын ырыата”, “Оҕо са-
аспыттан көрүдьүөс түгэн-
нэр” "Ньурба" хаһыатыгар
бэчээккэ тахсыбыттара.

Бастаан онно биллэбим
Өрүү сүппэт санаабыттан,,
Сүрэхтэн ийэм истин таптала
Таптаан,таптаан ийэни ,
Күнү биэрбит киһини

Байбал Сэмиэнэп
21.08.23

Харыйа...

Олорон эрэ санаатым
Оҕо сааһым харыйатын
Оскуолаҕа дьуолкаҕа
Оҕолордуун барарбын
Дыргыл сыттаах кистэлээх
Лаграрыспыт лабаалаах
Чабылыһар уоттардаах
Араас киэргэл оонньуурдаах
Оҕо сааһым харыйатын
Билинни кэм харыйатын
Дууһам олох ылыммат
Тимир араама умнастаах
Быласымаас киистэ лабаалаах
Уотун-күөһүн киэргэлин
Аныгы олохсиринэн
Ону баҕас сирбэппин
Ол эрэн, ол эрэн
Оҕо сааһым харыйата
Оонньуурдара аҕыйаатар
Уоттара да чыпчыннаабатар
Оҕо киһи санаабар
Онтон ордук дьуолканы
Олох билбэт эбиппин.

Байбал Сэмиэнэп

04.11.23

Гаврил Антонов-
Хабырыыс 1987
сыллаахха Чаппан-
даҕа
төрөөбүтэ.Ыарыһах

буолан тохсус кылааһынан
үөрэнэн бүппүтэ.Иллэн
кэмигэр компьютерга оонньуур,
дьиэ үлэтигэр көмө буолар .
Кини бэйэтин санаатын хоһоон
гынан тihэр. . Саха сиригэр
ыччат сылынан , Айталина Ка-
милова хомуйан таһаарбыт
“Эдэр саас санаата араас” диэн

Елизавета Осипова - Тупсууна, сана күнү
уруйдуу-айхаллыы көрсөр хоһоонноро күнүн
ахсын ватсаап ситим нөнүө сарсыарда аайы
тарҕанар, санаттан сана сибиэһэй хоһоонноро
күнүн ахсын тахсаллар.

Сана күммүт тахсара
Сарыалынан дыримнии,
Чабылыһнаас уотунан
Мичээринэ бэлэхтээн.

Сана ыра санаалаах
Сана сылы көрсүһэ,
Үрдүк ыраас баҕалаах
Үрдэллэри дабайа.

Сана сылы кэтэһэ
Сылаас тылы инэрэ,
Сырдык иэийи истини
Таптанынан толоро.

Сана түспүт хаарбыт
Оһуор-дьарҕаа киэргэлин.
Кыырпах хаары тибийэ
Омоох суолу батыһа.

Араас өнүн биэрэ
Сырдык уотун арыя,
Күүтүүлээх күммүт
Сана сылбыт дьоро киэһэбэ.

Эргий ,сыдыаай харыйа
Чуумпу күнү бэлэх ууна,
Сана сылы кустук өнө ара-
аһа
Хас биирдии сүрэххэ инэрэ.

Тупсууна
10.12.23

эдэр ыччаттар таһаарбыт хомуурунньуктарыгар киирбит-
тэрэ.

Сирдээги олоххо махтана
Кэлбиккэр үөр- кет
Киһи биирдэ кэлэн барарын
Хатыламмат иккистээн
Олоҕу тэннээн көрөн
Сөптөөх суолу тутус
Бэйэбэр эрэллээх буол.
Толкуйдаа кими да эскирэппэккэ
Ким эппитинэн буолбакка
Эн олоххунан ким да олорбот
Олох эргиирин хамсаныгытын
Бэриммэккэ тулуурдаахтык
Сырдыкка кэрэбэ тардыһан
Инникигэ эрэллээх
Эн суолгар күн эмиэ тыгыа
Санаттан сана саҕахтары арыя
Ис санаан тырымныы тыктыннар
Олох олорор кэмнитигэр
Хабыс тылынан санарсыбакка
Сыһһаны -халтыны
Омнуолуу көрбөккө
Олоххо баар итэбэстэри туоратан
Үчүгэйгэ эрэ тардыһылаах
Чэгийн туруктаах
Үөрүү үктэллээх
Табыллыы тосхоллоох
Ситиһи сизтиилээх
Олохпут айыылартан
Алгыстаах буоллун.

Тупсууна
28.07.23

Катя Егорова-Катаринка сэтгэнтэй 4 күнүгэр 1999 сыллаахха Чаппанда нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кини суруйар хоһоонноро “Вконтакте” Интернет социальнай ситимигэр аан бастаан тахсыбыттара. 2014 сыллаахха Арасыйаҕа литература сылынан сорох хоһоонноро “Хатан” ыччат сурунаалыгар, “Эдэр саас санаата араас кинигэҕэ бэчээттэнэн тахсыбыттара. Оскуола кэннигитэн сөбүлүүр идэтигэр туттарсан Дьокуускайдааҕы медколледжка кириэн сиэстэрэ үөрэбин бүтэрэн, билигин

Дьокуускай куоракка идэтинэн үлэли сылдьар.

Баҕарабын эйигиннээх олоҕу .

Арай биир күн эйигин көрсөммүн
Олохпор эн ааккын киллэрбитим
Илиигиттэн сэрэнэн сиэтэн
Олохпор күндү киһи буолбутун.

Эрэнэн эйиэхэ бэринним
Олохпун барытын эйиэхэ анаатым,
Илиигэр сурэхпин ууммутум
Дьол амтаным, мин билбитим

Аны толору дьоллоноору
Мин баҕарабын оҕолоноору,
Толору ыал аатын ылаары
Оҕолорбутун, мин кууһаары.

Аҕа , ийэ диэни истээри
Сөпкө олоххо иитээри,
Таптал олоҕун көрдөрөөрү
Хайдах эйигин таптыырбын, кэпсээри.

Мин баҕарабын элбэҕи
Холобура эйигиннээх олоҕу
Толору оҕолордоох тиэргэни
Тэннэ кырдыар сыллары.

Эдэр сааска бааллар алҕастар
Хомотор сыалаах сыһалар
Ытатар ытырыык кэмнэр
Кыһырдар сырыылар.

Бааллар эдэр сааска
Араас баҕа санаалар,
Бу олоххо бааллар
Киһини иирдэр түгэннэр.

Ама биһи кыайыа суохпут ыарахаттары?
Ама эйигиннээх мин мөлтөхпүн ?
Кырдыкты баарынан эттэрбин
Биһи барытын кыайахпыт.

Катаринка ЕК. 2023 с

Татьяна Сивцева-Кэскилээнэ, Чаппанда нэһилиэгэр күн сиригэр көрбүтэ. Эдэр эрдэҕиттэн суруйар-хоһуйар эбит да, хоһооннорун хаһан да бэчээккэ биэрбэтэх буолан, үгүс хоһоонноро , хомойуох иһин суохтар.» Ньургуһуннар» диэн хоһооно «Сүрэҕи дьолунан толорор ньургуһун сибэкки» кинигэҕэ кирибитэ.

Олоҕу таптаах,
Хас тахсар күнү,
Хас үүммүт күнү,
Кини хайдах
Да күн буоллун,
Куйаас да буоллун,
Тымныы да буоллун,
Силбиктээх, ардахтаах
Да буоллун,
Дьыбардаах тымнынан да хаарыйдын,
Сиккиэр тыал да аргыстаах буоллун,
Буурҕалаах, тибиилээх да буоллун,

Баҕардар курулас ардахтаах,
Баҕардар нап намыын
Хаардаах да буоллун,
Баҕардар сырылас куйаас да
Ип-итии да күннээх халлааннаах,
Баҕардар сөп-сөрүүн салгыннаах,
Сүрэҕи нүөлүтэр сыттардаах.
Баҕардар нүһэр, ыас хара былыттаах,
Унньуктаах ардахтаах күн буоллун,
Баҕардар халлаанга чабылҕан, этин этэ турдун,
Баҕардар ыас хара халлаанга сана ый да тыгар буоллун,

Бағардар чабылхай сулустаах,
 Нуһаран түүннээх да буоллун,
 Бағардар киирбэт күннээх,
 Эриэккэс күннэр да турдуннар,
 Бағардар кый ыраах халлаантан,
 Сурулуур сулустаах да буоллун.
 Бу барыта бэлэх биһиэхэ,
 Биһиэхэ көстүбэт күүстэртэн,
 Бу манна сирдээҕи олохпугар,
 Айылҕабыт күн аайы уларыйар,
 Санаттан сана , кэрэ хартыына.
 Тупса үүнэр, чэчирии тыллар,
 Арыт төннөр, кэхтэр, хагдарыйар.
 Сыаналыах тустаахпыт,
 Хас үүнэр күнү,
 Махтаных тустаахпыт хас үүнэр күннэ.
 Бу маны барытын,
 Бэйэбит айар-тугар,
 Оннугар түһэрэр кыахпыт суоҕун билиниэхтээхпит.
 Ол иһин харыстыах тустаахпыт.

Кэскилээнэ

08.12.23

Саргылана Даниловна Семенова –Тугутчаана Чаппанда нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Оҕо сааһыттан ырыа куттаах буолан, култуура эйгэтигэр сыстан, үөрэнэн дойдутун кулуубугар уус-уран салайааччынан үлэлиир. «Эйээрэ», «Тиингчээннэр», эр дьоннор ансамбылларын салайар. Бэйэтин талаанынан тойуктуур,.. Кыралаан эмиэ хогоон суруйарга холоноор. 2021 сыллаахха «Ийэм туһунан истинник» кинигэтэ тахсыбыта уонна үлэлиир бырайыгынан «Үйэлээх таптал туоһулар» үс альбом-кинигэтэ тахсыбыттара.

Иһийбит эйиини күөдүтэн
 Истин санааҕа инэрэн
 Иэйиилээх тылларга киллэрэн
 Истинник иһийэн эн ыллаа.
 Иһийбит эйиини күөдүтэн
 Таска таһааран таалалаан
 Танара табатыны туттан
 Таһааран эйэн эн үгкүүлээ.
 Иһийбит эйиини күөдүтэн
 Хоммут уоһу хоннорон
 Саха төрүт ырыатын
 Күөдүтэннин эн туой.

Тугутчаана Семенова.

25.02.23

Алааһым хатына.

Алааһым барахсан тулата
 Күөх суугун хатына барыта
 Көрүөхтэн дыктитэ-кэрэтэ
 Манньытар дууһаны абылыы.
 Төһнүөхпүн бағарар эбиппин
 Төрүтүм олоҕубт алааһар,
 Сааһын ньургуһун кырдалыгар,
 Сайынын сибэкки хонуутугар,
 Күһүнүн араҕас дуйугар,
 Кыһынын кыа хаарын быһыһыгар.
 Оо, онно мин ийэм барахсан
 Оймообут оҕо сааһа аастаҕа,

Көмүс күһүн күлбүтүнэн,
 Кэрэ кыыстыы симэнэн,
 Тийиэн кэллэ эмискэччи,
 Сайыммытын солбуйан.
 Араас өһнөөх кыраасканнан,
 Оту-маһы ойуулаан.
 Өлгөм араас быйаһынан,
 Отон,тэллэй,оҕуруот аһынан,
 Биһигини күндүлүө
 Кубулҕаттаан күндү күһүн,
 Түүнүн арыт кыраһалыа,
 Үүнүүбүтүн үлүтүө
 Сарсыарданнан күһүн көрүө,
 Сиигин силбигин кырыатын
 Күлбүтүнэн мэлдьэһиэ,
 Туман гынан көтүтүө.
 Түүнүн тымныы, күһүс сылаас,
 Күһүн уотун сарданата,
 Сайыннылыы итии-куйаас.
 Айылҕа биир кэрэ көстүүтэ,
 Кэлэн ааһар түгэнэ,
 Соторуннан ааһа хаамыа,
 Кыһынынан солбуллуо.
 Айылҕабыт иһийиэ,
 Маған хаар суорҕанын бүрүнэн,
 Кыһынны уутугар утуйуо.

Кэскилээнэ.

30.08.23.сыл.

Олоҕун омурҕан түгэнэ.
 Ол онно дьизэрэнкэй тэптэҕэ.
 Саныабым өрүүтүн алааспын,
 Сайыспыт хатыным чарангын,
 Саас аайы харалдык тахсыта
 Тахсаммын дуоһуя тыныһа-
 бым.

Тугутчаана, 2021

**Хаһыакка бэлэмнээтэ
 бибилиэтиэкэр Е.С.Тимофеева**